

Roluri în cadrul familiei reconstituite și relațiile externe ale acesteia

Simona Macarie

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

Articolul își propune să prezinte principalele aspecte privind exercitarea rolurilor în familia reconstituită, un model familial a cărui frecvență crește în contemporaneitate, în care cel puțin unul dintre parteneri a mai fost căsătorit. Mă refer la statutul și rolul mamei vitrege, respectiv al tatălui vitreg, la dificultățile de adaptare familială pe care le întâmpină, atât ei, cât și ceilalți membri ai grupului familial.

O atenție deosebită trebuie acordată (în special în familia reconstituită compusă) grupului de frați, alianțelor sau rivalităților, conflictelor care se instalează la acest nivel. Articolul se referă și la relațiile sociale ale familiei compuse (cu familiile de origine, cu foștii parteneri și cu rețelele de sociabilitate). Este necesară cunoașterea acestui tip de familie atât de vulnerabil, a particularităților sale, pentru a înțelege dificultățile pe care le poate întâmpina fiecare dintre membrii ei.

Aspecte privind dificultățile de exercitare a rolurilor în familia reconstituită

În general status-ul reprezintă poziția unui individ în cadrul grupului; fiecare dintre noi deține concomitent o multitudine de status-uri. Căsătoria/recăsătoria este rezultatul unei alegeri individuale, care aduce cu sine un statut nou, acela de soț/soție sau chiar de părinte, în cazul familiei constituite după recăsătorie. Dobândirea unui statut presupune eforturi personale și este însoțită de anumite costuri personale, iar în cazul unui părinte vitreg acestea sunt ușor de constatat.

Rolul definește comportamentul așteptat de la cel care posedă un anumit statut,

presupune exercitarea drepturilor și îndatoririlor date de acesta din urmă. Majoritatea comportamentelor de rol sunt exercitări inconștiente ale modelelor de rol socializate, după cum subliniază Ioan Mihăilescu (2003). Deseori partenerii nu sunt conștienți că eșecul căsătoriei se datorează pregătirii neadecvate pentru rolurile de soț/soție. Eșecul poate apărea din absența pregătirii pentru rol sau dintr-o pregătire ce nu mai corespunde noilor exigențe de rol configurate prin dinamica modelelor familiale.

Căsătoria și parentalitatea sunt surse majore ale identității și statutului social. Recăsătoria oferă o sursă alternativă de identitate și poziție socială, în mod special pentru femei. Deseori atitudinile noastre față de rolul de părinte sunt depășite de schimbările din structura familiei care nu

pot fi evitate. Ideile tradiționale cu privire la rolul părinților ne oferă o marjă de securitate într-o lume schimbătoare și nesigură. Mulți sociologi se referă la transformarea ori evoluția rolului femeii în societatea de astăzi, în timp ce alții au demonstrat că, în realitate, multe aspecte ale vieții femeilor s-au schimbat foarte puțin (Burgoyne, 1985); ele rămân personajele care se ocupă de copii și de gospodărie, fiind frecvent dependente, din punct de vedere economic, de bărbați.

Studiile subliniază încă o puternică reproducție socială a segregării de roluri în sarcinile casnice (spălat vase, gătit, curățenie, creșterea fraților mai mici etc.); de asemenea, gestiunea bugetului familial cade predominant în sarcina femeii, ceea ce dovedește că ea cunoaște cel mai bine necesitățile cotidiene ale grupului domestic, indiferent de specificul acestuia.

Socializarea la vârsta adultă se focalizează pe *familie* și *profesie*; aceasta presupune asimilarea rolului de soț/soție, mamă/tată și formarea capacității de a exercita aceste roluri evitând crizele majore ale etapelor ciclului familial. Se învață nu numai poziții și roluri, ci și cum pot fi ele conciliate, cum se rezolvă constrângerile și tensiunile legate de rolurile multiple pe care, în mod normal, un adult le deține simultan. De pildă, uneori, pentru o femeie, rolurile de soție și mamă nu sunt complementare; dar dacă mai adăugăm și responsabilitățile profesionale?

Dacă în contemporaneitate căsătoriile se fac după criterii liberale, familia de origine și rațiunile economice neavând un rol dominant în selectarea partenerului, căsătoria bazată pe dragoste devine regulă în loc de excepție (comparativ cu societatea tradițională), iar acest aspect se reflectă în rata crescândă a divorțurilor, după cum subliniază Petru Iluț (1993). Unele dintre aceste constatări nu mai sunt valabile cu

privire la recăsătorie, mai ales dacă facem referire la femeile divorțate ce se recăsătoresc, căutând un partener care să le satisfacă nevoia de siguranță, de securitate (fizică, emoțională, materială). Experiențele familiale îi determină pe oameni să-și schimbe criteriile de selectare a noului partener, dar și să renunțe ulterior la el (ea) dacă este cazul; rezultatul este același, având în vedere numărul mare de divorțuri în rândul celor recăsătoriți. Se vorbește, în special în spațiul american, despre o „filozofie a fericirii”, conform căreia cuplurile moderne consideră fericirea un scop al căsătoriei (deci și al recăsătoriei); dacă aceasta eșuează în a se materializa, așa cum a fost anticipat, divorțul este inevitabil. Oamenii urmăresc realizarea propriilor idealuri, vise, scopuri prin intermediul familiei lor, ca sursă generatoare de satisfacții; dacă acest mediu nu-i mulțumește, ei optează pentru întemeierea altei familii și, astfel, circuitul *căsătorie-divorț-recăsătorie* se pune în mișcare.

Rolul mamei vitrege în familia reconstituită

Rolul primordial al mamei, de agent securizant, de inițiator, de ghid și de model în familie este unanim recunoscut. Literatura psihopedagogică susține ideea că personalitatea maternă contribuie la determinarea elementelor statornice din comportamentul copiilor; de aceea, îmi pun întrebarea în ce măsură această afirmație rămâne valabilă atunci când apar schimbări repetate ale figurii materne (în cazul recăsătoriilor repetate).

Există asemănări între familia reconstituită și cea adoptivă, cel puțin în privința rolului pe care părintele vitreg încearcă să-l adopte. În cazul părinților adoptivi, ei aleg copilul de comun acord, intenționând să-i devină părinți legali, dar în cazul familiei reconstituite partenerii se aleg

între ei, unul sau ambii devenind părinți vitregi, fiind obligați să accepte copiii partenerului. Este un fel de înțelegere tacită de genul: dacă mă vrei pe mine, îi accepți și pe copiii mei; uneori chiar aceasta este modalitatea de a se apropia și de a câștiga încrederea viitorului partener, atitudine promovată și susținută de mass-media (de pildă, în filmele americane). Pe de altă parte, respingerea sau neagreaarea copiilor din mariajele anterioare poate foarte ușor să ducă la dizolvarea cuplului. Papernow (1984, citat de Robinson, 1993), afirmă că atitudinea părintelui vitreg față de copiii partenerului duce adesea la conflicte între aceștia, iar Mills (1984, citat de Robinson, 1993) subliniază că în acest model familial este important dacă se va comunica foarte mult, clar, deschis și realist.

Să vedem care sunt tipurile de conduite ale mamelor vitrege prezentate în literatura de specialitate (Saxton, 1990; Draughon, 1975). Lipsa experienței și a informațiilor despre rolul părintelui vitreg creează tensiuni și confuzii multiple nu doar în familia reconstituită, ci și în rândul celor care au legături cu acest model familial sau au șanse de a trece la acesta. Familiile reconstituite cu mamă vitregă sunt mai puține numeric pentru că un număr redus de tați primesc custodia copiilor, chiar dacă acesta este în creștere; numai în unul din zece cazuri de separare a părinților copilul îi este încredințat tatălui (Saxton, 1990). Numărul recăsătoriilor (chiar succesive) este mai mare la bărbați decât la femei, deci tații vitregi sunt mai numeroși decât mamele vitrege.

Draughon (1975) și Lloyd Saxton (1990) identifică trei tipuri de conduite ale mamelor vitrege.

- Prima categorie substituie mama biologică, asumându-și responsabilitățile și dreptul de control al copiilor, fiind

preocupate de creșterea bunăstării lor (fizice și emoționale). Această conduită are șanse de reușită mai mari în cazul în care copilul nu mai întreține legături cu mama biologică (decedată sau care nu valorifică dreptul de vizită). De cele mai multe ori copilul este rezistent la încercările de înlocuire a mamei naturale; el își construiește o imagine a mamei naturale ca sursă unică a căldurii, dragostei și înțelegerii și nu dorește, ba chiar refuză un înlocuitor matern. Pe mama vitregă „primară” (principală) – numită astfel de Draughon (1975) – o regăsim, în familia reconstituită precedată de văduvia tatălui, în situația în care mama biologică a decedat și copiii erau foarte mici pentru a-și putea consolida relația cu aceasta.

- O altă categorie este aceea a mamelor vitrege ce încearcă să joace rolul unei alte mame, dublând rolul matern pe care continuă să-l exercite ca mamă biologică, pretinzând respectul asociat statutului matern și asumându-și responsabilitățile aferente. Deseori triumphiul *mamă biologică – copil – mamă vitregă* poate genera confuzie și frustrare, o reacție de apărare a copilului care se manifestă prin stimularea unor conflicte între cele două mame și prin apelul la verdictul tatălui, ceea ce poate deteriora noua relație conjugală.

- A treia categorie o constituie mama vitregă „prietenă”, care încearcă să câștige afecțiunea copilului, dar nu și să-l disciplineze. Vrea să-i devină confident, sfătuitor de încredere, este îngăduitoare, evită să judece și să critice comportamentul copilului; este un model greu de practicat, însă agreat de copii, în special la vârsta preadolescenței și adolescenței. Deseori părinții vitregi sunt considerați de către copii un fel de rude, prieteni, parteneri sau tovarăși.

Familiiile reconstituite în care mama este nou-venită se confruntă cu mai multe probleme decât celălalt tip (cu tată vitreg), iar rolul acesteia este foarte greu de realizat. Ea trebuie să răspundă așteptărilor sociale care atribuie mamei responsabilitatea vieții domestice cotidiene și care fac din relația afectivă mamă – copil esența rolului matern, în condițiile în care trebuie să facă față rezistențelor copilului și anturajului. Nou-venitei în microgrupul familial i se cere să manifeste afecțiune, înțelegere, însă, concomitent, este suspectată de incapacitatea de a le oferi, câștigând greu încrederea și afecțiunea celor din imediata apropiere.

Saxton (1990) aprecia că dificultățile rolului matern sunt mai mari când vârsta copilului depășește opt ani, când este fetiță și când există relații strânse cu mama biologică. Deseori mamele vitrege trăiesc un stres deosebit, în speță în perioadele de început ale familiei compuse; ele încearcă prea devreme să dezvolte o relație de afecțiune cu copiii vitregi, iar când nu reușesc se învinovătesc, devin deprimare și uneori caută ajutor pentru ele însele.

Atunci când tatăl se recăsătorește este foarte probabil ca noua parteneră să fie mai tânără decât el. Unele mame vitrege pot fi deja mame, dar altele nu, unele chiar n-au fost căsătorite înainte sau n-au conviețuit cu cineva; deci nu numai că se află pentru prima dată în postura de soție, dar vine într-un sistem familial care-i oferă două statute: cel de soție și cel de mamă.

Rolul tatălui vitreg în familia reconstituită

Figura paternă se fixează în conștiința copiilor mai târziu decât cea maternă, dar contribuie la crearea și întărirea sentimentului de siguranță și protecție, extinde posibilitățile de elaborare și experimentare a atitudinilor și comportamentelor

socio-afective, lărgeste gama modelelor comportamentale și echilibrează potențialul psihic al copiilor în general. Conviețuirea familială se constituie pe un principiu dialectic de simetrie semnalat de unii autori, care apare nu numai ca normă a relațiilor intrafamiliale, dar și ca proiectare în conștiința copilului a unei realități bipolare umane și sociale. Tatăl echilibrează relațiile intrafamiliale, protejează întregul grup și stabilizează atmosfera acestuia; tatăl reprezintă în familie o ordine a realității diferită de aceea pe care o reprezintă mama. Rolul tatălui capătă trăsături specifice pe măsură ce personajul patern prinde consistență pentru copil și acesta, raportându-l la atitudinea pe care o observă la mamă, îi atribuie mai multă importanță și considerație. Tatăl devine un personaj central, autoritar, puternic, foarte interesant și atrăgător.

Din perspectiva copilului, componentele esențiale ale rolului patern ar fi:

- caracterul intermitent al prezenței paterne și relativa ei raritate; absența îl valorizează considerabil și contribuie la sporirea prestigiului său;
- contribuția deosebită la luarea deciziilor în familie;
- rolul de întreținător de familie îi conferă un mare prestigiu, deși în contemporaneitate acesta are de suferit, deseori fiind preluat de mamă;
- copilul este impresionat de forța fizică a tatălui, de prestața lui, ceea ce are valoare protectoare nelimitată;
- puterea și agresivitatea, manifestate diferit, constituie trăsături generale atribuite figurii paterne.

Studiile demonstrează că la subiecții din grupul socio-economic cu nivelul cel mai ridicat puterea imaginii paterne este mai ales de ordin moral și economic. În opoziție, în grupul socio-economic cu nivelul cel mai scăzut, puterea paternă se

manifestă mai brutal și frustrant; se exprimă prin violență verbală și/sau fizică, fiind mai puțin marcată de prestigiu și de autoritate reală; se impune mai mult prin mijloace externe și mai puțin prin personalitatea sa.

Tatăl este, pentru copil, un punct de referință și un exemplu; îl învață să se judece și să se conducă singur, îi arată (la fel ca mama) cum trăiește și se comportă un adult, îl orientează mai mult decât mama în domeniul obligațiilor, principiilor și legilor sociale generale; are un rol important în conturarea idealurilor și sistemelor de valori ale copiilor. El îi ajută pe copii să se instaleze cu naturalețe în caracteristicile de gen. De asemenea, are valoare de exemplu pentru băieți în ceea ce privește rolul de soț.

Familia cu tată vitreg a fost, de cele mai multe ori, precedată de monoparentalitate; în această situație, deseori mama s-a fixat din punct de vedere afectiv pe copii, i-a răsfățat și i-a supravalorizat sau, dimpotrivă, i-a forțat să-și asume responsabilități care țin de rolul patern. Alteori însă, ea și-a asumat rolul patern, atitudinea fermă și severă atribuită acestuia, alterând imaginea maternă – aspect dăunător copiilor pentru că severitatea ei va fi resimțită ca o respingere sau ca o culpă.

Tatăl vitreg poate prelua controlul (și autoritatea, puterea) în familia reconstituită, poate fi asimilat familiei conduse de mamă ori poate negocia o poziție în grupul mamă – copii, la fel cum poate fi respins de aceștia. Lucrurile evoluează în funcție de modul în care așteptările partenerilor se corelează, reacția copiilor având un rol esențial.

Este dificil de stabilit care e locul fiecăruia dintre cei doi tați (biologic și vitreg). După cum subliniază E. Stănciulescu (1997), adulții sunt orientați de o logică a substituției vechii familii cu

noua familie. Noul tată are obligația de întreținere a familiei, ca modalitate esențială de exercitare a rolului patern, sursă și criteriu de legitimare a puterii paterne. Totuși, se permite continuarea contactelor copiilor cu tatăl biologic; noul partener al mamei nu se implică (decât ocazional) în educația copiilor acesteia, mai ales dacă el însuși are copii (Saxton, 1990; Segalen, 1996).

Funcționarea sistemului familial este determinată de două subsisteme: subsistemul marital și subsistemul parental. Aceste subsisteme sunt legate între ele și conflictele se răspândesc cu ușurință dintr-unul în celălalt. Tatăl vitreg intră în grupul constituit din mamă și copii; poate fi perceput ca un intrus, preconizându-se ca relația cu acesta să nu fie la fel de viguroasă ca aceea avută cu tatăl natural. Uneori apare tendința de coalizare între copil și tatăl biologic împotriva celui vitreg.

E.H. Erikson (citată de E. Stănciulescu, 1997) distinge patru tipuri de reacții sau stadii în evoluția raporturilor copilului cu noul soț al mamei (tatăl vitreg):

a) La început copilul manifestă antipatie față de acesta (nu-l place ca persoană sau îl compară cu tatăl biologic; în același timp se teme să nu piardă o parte din afecțiunea mamei);

b) Apoi copilul este distant, dar dornic să intre în contact cu adultul (își spun cuvântul nevoia de afiliere a copilului, nevoia de a fi protejat de adult, dar și puterea obișnuinței);

c) Copilul este gata să-l accepte pe adult ca tată (mai ales la o vârstă mai mică, la care nu are încă o imagine paternă constituită);

d) Copilul (în special la o vârstă mai mare) înțelege că adultul nou-venit este în primul rând soțul mamei și abia apoi tatăl său.

Wallerstein și Kelly (1980) cred că în cazul în care copilul îl acceptă pe noul partener al mamei nu sunt afectate relațiile cu tatăl biologic. Unele studii americane susțin că al doilea tată este mai repede acceptat în cazul în care copilul nu a ajuns la vârsta școlară și chiar dacă fetele manifestă atitudini de respingere mai puternice decât băieții, la vârste mici ele sunt sensibile la admirația și „deschiderea” nou-venitului.

Desigur că tatăl vitreg încearcă să stabilească reguli de disciplină, iar cei care nu cunosc statutul de părinte consideră aceasta o cale de a-și găsi locul în familia reconstituită, pe când cei ce și-au părăsit copiii se simt adesea vinovați că n-au fost tați buni și încearcă să compenseze acest lucru, devenind fermi cu copiii vitregi.

Un studiu longitudinal realizat tot în spațiul american demonstrează că, dacă relația dintre parteneri este satisfăcătoare, în timp, cea dintre tatăl vitreg și copii se poate îmbunătăți. Autoritatea tatălui vitreg crește progresiv, dar nu față de fete; relația cu acestea, de regulă, evoluează negativ, iar unii autori (în special psihologii) atribuie acest aspect specificului sexualității din perioada adolescenței, fanteziilor sexuale etc.

Opinia publică consideră bărbatul mai puțin vulnerabil și mai dispus să se „consoleze” după divorț într-o nouă relație. Cercetările echipei californiene conduse de Wallerstein par să confirme, parțial, această părere. Cei mai mulți bărbați (mai ales sub 40 de ani) se recăsătoresc, unii în primul an, majoritatea în primii trei ani după divorț, evaluând noua parteneră ca fiind mai sexy, mai puțin critică, mai înțelegătoare și mai generoasă decât fosta soție, iar noua familie ca excelentă. Pe termen scurt și mediu, bărbații divorțați par a fi scutiți de tulburările psihice și fiziologice pe care le prezintă frecvent femeile aflate în aceeași situație. Având

în vedere diferențele în ceea ce privește status-urile și rolurile pe care modelul cultural le atribuie fiecăruia dintre sexe, viața bărbatului divorțat are mai multă stabilitate, după Wallerstein și Blakeslee (1989). După părerea Elisabetei Stănculescu (1997), această imagine este inexactă, autoarea făcând o fină și argumentată analiză a costurilor psihologice și sociale masculine ale divorțului. Cred că opinia publică aprobă mai ușor gestul bărbatului văduv care se recăsătorește comparativ cu cel al bărbatului divorțat, cu condiția ca acest eveniment să nu aibă loc prea devreme de la pierderea partenerii.

Se presupune adesea că tații sunt mai puțin devotați decât mamele în îngrijirea copiilor și că e nevoie ca ei să dovedească faptul că au competențele unui părinte, în vreme ce competența maternă este presupusă ca existentă dacă nu se dovedește lipsa ei. Însă dorința unui tată de a juca un rol activ în îngrijirea copiilor săi poate fi adesea considerată ca o amenințare a rolului central al mamei, mai degrabă decât o sursă de forță și sprijin pentru ea și pentru copii. Adesea, ne așteptăm ca un părinte vitreg să-l înlocuiască pe cel natural, să-i preia responsabilitățile și, în principal, să ofere sprijin financiar pentru familie; pe de altă parte poate fi considerat un non-părinte, lipsit de anumite drepturi parentale (J. Mason, 1984).

Grupul de frați în familia compusă – gelozii, rivalități, alianțe

Complexitatea familiilor reconstituite compuse și a rolurilor părinților vitregi poate fi înțeleasă dacă este analizat noul grup de frați; în SUA se estimează că două treimi din numărul copiilor implicați într-o recăsătorie au frați vitregi, respectiv trăiesc alături de copiii dintr-o căsătorie anterioară a părintelui vitreg sau născuți în timpul noului mariaj.

La copiii din familia reconstituită apare regretul după pierderea familiei anterioare, mai ales dacă ei consideră că trebuiau consultați înainte de dizolvarea familiei. Acest regret se poate accentua sau transforma într-un sentiment de furie față de părinți sau față de părintele vitreg.

Fratele vitreg vine și el cu noi experiențe, apar gelozia, conflictele sau alianțele între frați. Mulți dintre ei au experimentat un rol (convenabil sau nu) în familia monoparentală. Părinții biologici cer și ei loialitate copiilor, participând destul de frecvent la accentuarea tensiunilor din familia reconstituită. În cea complexă, în care ambii parteneri vin cu copii din căsătoriile anterioare, vârsta acestora de cele mai multe ori este diferită; iată cum se constituie un grup eterogen de frați vitregi, cu evoluție diferită, așteptări, dorințe, temeri și mentalități diverse, obligați acum să se accepte reciproc, să conviețuiască, să se adapteze la un nou model familial. Geloziiile, rivalitățile, alianțele se exprimă în forme uneori violente, care pot fi cu greu controlate. Copiii nu sunt întotdeauna pregătiți să împartă spațiul personal, jucăriile, lucrurile, dar mai ales atenția și afecțiunea părintelui cu alții. Deseori ei au sentimentul, justificat sau nu de conduitele reale ale adulților sau rod al propriilor temeri și fantezii, că sunt supuși unui tratament diferențiat de către părinți (Bawin-Legros 1988; Saxton, 1990). Realitatea complexității raporturilor copilului aflat între tatăl (mama) biologic(ă) și tatăl (mama) social(ă) rămâne certă.

Uneori copiii au puterea de a-i stârni pe frații naturali împotriva părinților și pe frații de la un părinte împotriva celorlalți frați, după cum constată Ihinger-Tallman și Pasley, citați de Saxton (1990). Pledăm împotriva unor stereotipuri puternic înrădăcinate în conștiința comună care se dovedesc a fi false și periculoase.

Relațiile sociale ale familiei compuse

Relațiile familiei reconstituite cu familiile de origine. Bunici și bunici vitregi

Chiar dacă acest subiect a fost puțin studiat, rolul bunicilor pe parcursul divorțului și al recăsătoriei este deosebit în familiile în care această relație a fost cultivată. Ei reprezintă un suport emoțional semnificativ în relația cu nepoții, oferindu-le stabilitate și securitate; mai ales bunica este o importantă sursă de liniște și afecțiune pentru copiii ai căror părinți divorțează, în special după pronunțarea divorțului.

Atitudinea bunicilor față de divorțul propriilor copii rămâne, în general, una tradițională, în special când acesta este neagreat de religia căreia îi aparțin. În cazul văduviei propriilor copii, bunicii cred doar că e necesar un interval de timp până la găsirea unui nou partener, neexcluzând varianta recăsătoriei, uneori considerând-o un fel de „consolare” pentru copilul adult și pentru nepoți. În general, este dificil să accepte un nou partener al copiilor adulți (care, pentru ei, rămân copii), să-i ofere un loc în familie, deseori având tendința de a-l subestima, de a-l suspecta de tot soiul de incapacități sau defecte ori de a-l respinge din start. Dar nu vreau să exagerez pentru că, totuși, atitudinea față de divorț s-a schimbat în ultimele decenii, indiferent cine sunt protagoniștii. Cert este că divorțul cere reorganizarea familiei extinse.

Față de noii nepoți (vitregi), bunicii au deseori sentimente de ostilitate (neavând relații de sânge cu aceștia), refuzând să-i accepte, în timp ce alții înțeleg complexitatea situației și promovează relațiile cu nepoții vitregi. Eu consider că trebuie verificat dacă relațiile bunicilor cu nepoții

vitregi au aceeași profunzime, stabilitate și durabilitate ca și cele stabilite cu cei „de sânge”. De multe ori, legăturile acestora cu nepoții din partea fiilor (divorțați) care rămân în custodia mamei lor au de suferit; întâlnirile sunt tot mai puține, mai scurte, după un program anume și marcate de tensiuni. Nepoții au o relație mai apropiată cu bunicii din partea părintelui custodial, care, de regulă, este mama, dar această afirmație nu reprezintă o regulă. Relația cu familia cosanguină continuă, dar cea cu familia afiliată (prin fosta căsătorie) suferă foarte mult, uneori chiar se stinge, deși dreptul bunicilor de a-și vizita nepoții după divorțul copiilor lor există.

Mulți bunici însă nu au nici spațiul și nici înclinația necesară de a se ocupa de odraslele lor acum mari, iar reînnoirea dependenței de proprii lor părinți implică o pierdere pentru statutul de adult și afectează respectul de sine. De aceea, în asemenea cazuri, atitudinea părinților față de divorțul propriilor copii și mai apoi față de nepoți este una de indiferență.

Dacă bunicii nu aprobă noua uniune (mai ales în familiile în care ei au fost considerabil implicați în îngrijirea copiilor între cele două mariaje), deseori cuplul încearcă să îi excludă sau să le diminueze influența asupra familiei lor, ori le respectă atitudinea în mod tacit, fiind epuizați de tensiunile generate de comentariile și nemulțumirile părinților care nu aprobă și nu acceptă noul cuplu.

Relațiile cuplului recăsătorit cu foștii parteneri

Unele studii sociopsihologice au ajuns la concluzia că, în cazul în care copiii nu au contact cu părintele biologic absent, riscul este mai mare, și pledează pentru menținerea legăturii cu acesta. În situația în care copiii sunt mai mici, părintele vitreg poate deveni un fel de părinte psihologic sau

social; în această situație familia este asemănătoare cu cea adoptivă, în care copiii au fost adoptați de la vârste fragede. Asta nu înseamnă că ei nu doresc să știe ce s-a întâmplat cu părinții lor; chiar se simt trădați dacă nu li se spune adevărul despre evoluția familiei lor. Alteori este evidentă excluderea celuilalt părinte (necustodial) din viața copiilor și a familiei nou-constituite; „celălalt” părinte (absent) este de regulă tatăl, pentru că majoritatea copiilor rămân cu mama. O treime dintre copiii implicați în divorțuri pierd contactul cu unul dintre părinți, de obicei tatăl, curând după ce părinții se despart (Mitchell, A., 1985).

Unii oameni se recăsătoresc curând după divorț; sunt frecvente situațiile în care relația cu noul (noua) partener(ă) a existat încă din perioada declinului cuplului conjugal sau chiar a fost cauză principală a divorțului. Acest interval relativ scurt îi împiedică să-și ordoneze gândurile, să-și exprime regretul după divorț. Primul regret se referă la copii; mulți dintre aceștia nu renunță la speranța că părinții lor vor fi din nou împreună până când unul dintre ei se recăsătorește și abia atunci încep să accepte dizolvarea familiei lor. Mulți adulți așteaptă momentul în care copiii vor înțelege sensul recăsătoriei, în timp ce alții refuză să recunoască faptul că acest eveniment poate cauza copiilor probleme emoționale și relaționale sau chiar poate duce la respingerea părintelui vitreg.

O altă problemă este aceea a eșecului în a găsi răspuns unor probleme acute din căsnicia anterioară. Cei mai mulți își acuză foștii parteneri, cel puțin în primele etape ale divorțului. Dacă aceste tensiuni continuă să existe și după recăsătorie, vor naște probleme noi care vor fi tot mai greu de soluționate. Atitudinea părintelui vitreg față de nevoia celorlalți membri ai microgrupului de a regreta pierderea familiei anterioare este variată; cât de neplăcut

poate fi să observi că partenerul sau copiii acestuia suferă datorită absenței fostului soț/soție în timp ce tu te străduiești să le fii pe plac, să-ți găsești locul și liniștea printre ei. În familia reconstituită fiecare părinte va acorda timp și spațiu copiilor din căsătoria anterioară, ceea ce presupune contactul cu fostul partener.

Cel mai frecvent conflict între foștii parteneri are în vedere acordarea custodiei și accesul la copii; nemulțumiți de deciziile instanței, unii tați nu văd nici un rost în a le contesta, pentru că sunt convinși că tribunalele vor favoriza mamele.

Burgoynne și Clark (1984) citați de Robinson, M., 1993) observă că părinții vitregi sunt reținuți când cei naturali vin în gospodăria lor. Ei descriu trei soluții pentru ameliorarea acestor situații:

- dacă prima căsnicie s-a sfârșit neplăcut, este utilă acceptarea unui angajament flexibil care permite părintelui necustodial să rămână în contact cu copiii;

- recunoașterea poziției cheie a ambilor părinți biologici și acceptarea recăsătoriei lor;

- în situația familiei binucleare copiii trebuie să învețe să penduleze între două sisteme familiale și să-și însușească modalitățile de comunicare și comportament în fiecare dintre cele două familii, chiar dacă deseori această variantă îi derutează.

Acest model (familia binucleară) este mai puțin frecvent la noi, fiind o formă custodială răspândită mai ales la americani. Cei mai mulți copii pot tolera aceste reguli și se mută fără probleme de la un părinte la altul. Este însă dureros pentru ei să-i audă pe părinții vitregi criticându-i pe cei biologici, ceea ce-i determină să intre în conflict cu ei. Totuși, vor învăța să accepte și chiar să se bucure de diferențele dintre cele două sisteme familiale, profitând de sistemul care-i avantajează.

Ephron (1988) (în Robinson, M., 1993) ne descrie un amuzant parcurs al dezvoltării relației cu copilul vitreg pornind de la „lupta” cu apatia afișată de copil până la exercitarea rolului de disciplinare a acestuia; întotdeauna tactul și răbdarea își vor aduce contribuția. Abordarea disciplinei este diferită de la o familie la alta. Cuplurile recăsătorite vor negocia în acest sens între ei, dar și cu părinții necustodiali și chiar cu membri ai familiei extinse (de ex. bunicii). În mod tradițional disciplina copiilor revine părinților biologici (în special tatălui), dar diminuează autoritatea părintelui vitreg și-i restrânge modalitățile de exercitare a acesteia. Carter (1987) (în Robinson, M., 1993) crede că familiile reconstituite stabilesc calea spre un anumit gen de negocieri între familii.

De asemenea, Hetherington (1987) (citată de Robinson, M., 1993) concluzionează în cercetările ei că cea mai bună strategie adoptată de tații vitregi este aceea prin care nu încearcă să controleze comportamentul grupului, să modeleze personalitățile celor din familie în mod abuziv și nu utilizează tehnici autoritare. Noul tată încearcă să stabilească o relație cu copiii vitregi și să fie un sprijin pentru mamă în educarea copiilor. În termeni cronologici familia reconstituită este întotdeauna mai tânără decât copilul vitreg, dar constituie o alternativă de conviețuire. Rolul părinților vitregi este unic, nu trebuie să concureze, nici să subaprecieze/supraaprecieze rolul părintelui biologic. Părintele vitreg poate avea un rol mediator când tensiunile degenerază în conflicte între părinții naturali sau între aceștia și copii. Un punct de vedere detașat, imparțial poate aduce o soluție utilă pentru ceilalți datorită diferențelor dintre biografiile lor.

Relațiile cuplului recăsătorit cu foștii parteneri sunt foarte importante pentru evoluția familiei reconstituite, influențând

climatul psihoafectiv din acest microgrup. Se constată o varietate de tipuri de relații între aceștia, dintre care amintesc : ruperea definitivă sau pentru un interval foarte mare de timp a legăturii dintre cuplul recăsătorit și foștii parteneri ; indiferența față de viața ulterioară a fiecăruia ; promovarea unor relații bazate pe respect reciproc, civilizate, de colaborare, mai ales în privința aspectelor legate de copii ; relații tensionate, conflictuale, marcate chiar de violențe. Consider că felul în care a decurs divorțul este determinant pentru specificul acestor raporturi și, în sens invers, relațiile cu foștii parteneri spun multe despre divorț. Se pledează pentru menținerea legăturii cu foștii parteneri dacă există copii din mariajul anterior ; pe de altă parte, continuarea relației cu fostul partener o poate influența pe cea prezentă, generând gelozii, complexe de vinovăție pentru eșecul fostului mariaj, accentuarea efectelor divorțului asupra copiilor etc. Este considerată o greșeală compararea (inevitabilă și permanentă) celor doi parteneri (fostul și actualul) în toate privințele ; evaluarea noului partener se realizează deci prin comparație.

În ciuda lipsei de contact, tații rămân importanți pentru copii, unii dintre ei tinzând să se învinovățească pentru despărțirea părinților naturali. Deprimarea prelungită și respectul de sine scăzut erau asociate cu obținerea de rezultate slabe la învățătură, iar unii cercetători au conchis că acești copii s-ar putea să sufere mai mult datorită pierderii unuia dintre părinți decât în urma unui conflict continuu între aceștia. Mulți copii cred că li s-a acordat prea devreme o responsabilitate mare, aceea de a sprijini un părinte demoralizat sau de a îngriji frați mai mici. Deși aceasta le dă un sentiment de realizare, mulți simt că perioada copilăriei și adolescenței lor

au fost încărcate semnificativ prin preluarea unui rol semi-parental.

Cercetările efectuate în Anglia, Wales și Scoția arată că cel puțin 25-30% dintre copii pierd legătura cu părintele necustodial foarte curând după separarea părinților (Mitchell, 1985), în timp ce în Irlanda de Nord părintele absent pierde contactul cu copiii în aproximativ jumătate dintre divorțurile care implică copii (McCoy și Nelson, 1983, citați de Robinson, 1993). Unii tați cred că ai lor copii se vor descurca mai bine dacă ei încetează să-i viziteze, considerând că vizitele scurte și repetate duc la despărțiri insuportabil de dureroase. E mai ușor să joci rolul unui părinte martirizat ce renunță la încercările de a vedea copiii, decât să te lupți să menții o relație cu ei, deseori în fața ostilităților celuilalt părinte și a indiferenței, uneori profunde, din partea copilului însuși. Dar nu putem judeca pe nimeni, cazurile fiind atât de diferite între ele. Unele mame se simt în siguranță numai dacă reușesc să se rupă total de partenerul lor anterior, mai ales dacă au trecut prin episoade de violență domestică.

Relațiile familiei reconstituite cu rețelele de sociabilitate

Relațiile familiei compuse cu rețelele de sociabilitate sunt cele specifice și altor modele familiale, poate chiar au o doză de complexitate mai mare ; mă refer la relațiile stabilite cu vecini, prieteni, colegi, rude, raportul cu rețelele de vecinătate – cartierul, instituții educative pe care le frecventează copiii (școala, grădinița), specialiști (medici, psihoterapeuți, psihologi, pedagogi, asistenți sociali, consilieri maritali) sau instituții specializate în diverse tipuri de asistență.

Într-un studiu a lui N. Hart (1976) se constată că jumătate dintre femei și o treime dintre bărbați au fost nevoiți să-și

găsească alte locuințe după separare. Mutarea departe de mediul familiar, de familia de origine (uneori), rețelele de sociabilitate formate deja amplifică traumele adulților și copiilor aflați în această situație. M. Southwell (1985) a evidențiat într-un studiu efectuat într-un mare oraș că aproape jumătate dintre copiii din familiile divorțate au fost nevoiți să părăsească domiciliul familiei, locuința fiind vândută sau revenindu-i părintelui necustodial. Tensiunile și problemele cauzate de găsirea unei noi locuințe și școli pentru copii sunt accentuate dacă părinții pierd tocmai persoanele (vecini, prieteni, cunoștințe, rude) care ar fi putut să-i ajute.

Cei care s-au bazat pe prietenii comune s-au simțit deosebit de izolați după separare. Mulți au evitat tovărășia foștilor prieteni și a cunoștințelor din cauză că se temeau de criticismul și bârfa acestora ; evitau să aibă încredere în orice persoană care avea contact cu fostul partener. Cei care au cunoscut o drastică scădere a standardului de viață ca urmare a separării sunt reținuți pentru că nu doresc să apară în postura de persoană săracă, dependentă de generozitatea altora. În aceeași ordine de idei, o persoană separată/divorțată deseori se izolează, se simte stingheră la întâlniri mondene, unde, de obicei, oamenii au parteneri. La fel se întâmplă și atunci când apar în public cu noul partener.

Construirea unei rețele sociale noi poate dura ani de zile. Familia reconstituită își clădește singură rețeaua de sociabilitate pornind de la relațiile fiecăruia dintre cei doi parteneri, dar și ale copiilor. Încep treptat, încă înainte de recăsătorie, să-și cunoască reciproc colegii, prietenii, cunoștințele, vecinii, rudele ș.a. Concomitent, se va face o selecție a lor în funcție de diverse criterii (simpatii, interese comune, similitudini, proximitate etc.). Ei preferă ca rețeaua lor de sociabilitate să fie mai

redușă cantitativ, dar superioară din punct de vedere calitativ ; oarecum încep o viață nouă, cunosc o altă familie extinsă (care devine afiliată), își fac și alte prietenii, cunoștințe și rețele sociale, în general.

Vulnerabilitatea familiei reconstituite

O serie de aspecte delicate ale rolurilor parentale în familiile compuse sunt legate de exercitarea autorității și impunerea disciplinei ; după opinia lui Wallerstein și Kelly, (1980) copiii resping autoritatea părintelui vitreg, mai ales dacă acesta nu a avut tentative de disciplinare a lor înainte de căsătorie.

Structura familială evoluează în sensul democratizării raporturilor de autoritate și al nivelării sarcinilor asumate de fiecare dintre soți. Diferențierea tradițională a rolurilor tinde să se estompeze, își pierde vechiul specific, paternitatea și maternitatea luând o nouă înfățișare, cu atât mai mult în familia reconstituită. Fiecare se inițiază în „meseria” de părinte (și soț/soție) pornind de la modele profund anacronice în raport cu structura familiei actuale ; este inclinat să acționeze după modele de care este impregnat de la cea mai fragedă vârstă, dar va fi cuprins de îndoială și anxietate când va observa că imaginile vechi nu se mai potrivesc cu împrejurările noi. Este vorba de a reinventa rolul de părinte (părinte vitreg), de a-l regândi în condițiile acestui model familial. Acest lucru, după părerea lui P. Osterrieth (1973) și a altor specialiști, naște mai ales incertitudine manifestată prin conduite șovăitoare, prin atitudini incoerente ale părinților, ezitări de pe urma cărora copilul va suferi, nesiguranță și nehotărâre în

îndeplinirea rolurilor. Dar cred că uneori se exagerează în privința multiplelor „probleme” și „tulburări” pe care le aduce implicarea în acest model familial; cunoașterea particularităților ei ajută la înțelegerea acestui model și la parcurgerea cu succes a etapelor critice, care desigur că există. Când apar momente de criză în familie, părintele vitreg îl susține pe cel natural și pe copii menținând balanța delicată a stabilității.

Familia reconstituită își manifestă și ea nevoia de afirmare. Îmboldul spre creativitate, spre a deveni părinți iubiți, ocrotitori, este determinat biologic și psihologic la fel ca dorința de perpetuare a speciei. Aceste așteptări ni se inoculează prin socializare; fiecare speră să creeze un nucleu familial, care-i include în cazul de față și pe copiii vitregi. Confruntarea cu pierderea iluziei familiei clasice este tot mai mult estompată.

Fr. de Singly (1996) consideră că există patru dimensiuni ale paternității:

- concepția și exercitarea autorității care aparțin tatălui biologic;
- asigurarea veniturilor familiei și dimensiunea relațională (personală) care aparțin tatălui vitreg în familia reconstituită.

Consider că totuși aceste remarci pot fi completate în privința exercitării autorității, dimensiunii relaționale și chiar asigurării unor venituri necesare copilului (copiilor). Continuarea relațiilor dintre părintele necustodial și copii presupune implicarea acestuia în disciplinarea, educarea, integrarea socială a copilului și susținerea lui financiară. Pe de altă parte, tatăl vitreg are și un rol disciplinar vizavi de copii (ca modalitate de exercitare a autorității), fără de care și-ar pierde prestigiul pe care încearcă să și-l consolideze în noua familie. De pildă, într-o familie reconstituită complexă tatăl își exercită

rolul parental la fel față de copiii biologici și cei vitregi, chiar dacă în cazul celor din urmă poate interveni și părintele necustodial. Altfel, cred că o comportare diferențiată exagerată ar spori conflictele dintre copii și ar separa ostentativ diversele grupuri de frați. În luarea deciziilor (democratice, colective sau ale autorității dictatoriale) intervine dificultatea armonizării intereselor și preferințelor membrilor familiei, care sunt diferite și uneori contradictorii; negocierea nu reușește întotdeauna, deseori eșuează într-o ruptură.

Studierea copiilor care prezintă devieri comportamentale, carențe educative sau afective, care se implică în acte antisociale, a demonstrat că o parte semnificativă dintre aceștia provin din familii reconstituite legal sau din familii reconstituite concubine. De multe ori, până la urmă, aceștia sunt considerați victimele sistemului familial în care trăiesc, iar părinții lor (mai ales cel vitreg și cel absent) sunt considerați responsabili și vinovați de situația respectivă. Dintre susținătorii acestei teze amintesc pe Bawin-Legros (1988).

În anii '70-'80, această atitudine de victimizare a copiilor și de culpabilizare a părinților a dispărut, iar unele studii (Lefaucheur, Théry, 1987) arată că, după o anumită perioadă de acomodare, copiii vitregi nu au mai multe dificultăți școlare, relaționale și de integrare socială decât ceilalți copii. La sfârșitul anilor 80, cercetătorii observă că mulți dintre acești copii se confruntă cu probleme școlare și de integrare mai mari decât ale celor crescuți în familii conjugal-parentale; pe termen lung, efectele situației lor particulare se resimt în sentimente de abandon, de însingurare, de neîncredere și de vulnerabilitate, resentimente față de părinții biologici, cărora li se reproșează că au pus interesele personale mai presus de nevoile copilului, teama de a nu fi din nou trădați etc.

(Wallerstein și Blakeslee, 1989, citați de Stănculescu, 1997).

Multe studii ajung la concluzia că acei copii proveniți din familii reconstituite au mai multe probleme (educaționale, relaționale, comportamentale, de adaptare și integrare ș.a.) decât cei din familii cu părinți nedivorțați; altele arată că nu sunt diferențe de atitudini, concepte sau comportamente între copiii care provin din familiile „vitrege” și cei care provin din familii nedivorțate (familii nucleare clasice). Cert este totuși că acești copii dispun de un set distinct de reprezentări și griji care interferează cu performanța lor școlară, ducând la scăderea randamentului școlar, acesta fiind un simptom al problemelor de natură familială. În literatura sociopsihopedagogică se descriu tulburările psihice ale copiilor din familii reconstituite, problemele materiale (chiar sărăcia cu care se confruntă aceste familii), însă multe dintre aceste eșantioane studiate sunt constituite prin eșec.

Deseori tocmai bunicii își exprimau compasiunea față de nepoții lor „care au rămas fără părinți” (chiar dacă au părinți vitregi). Desigur că acești copii, cel puțin în primii ani după recăsătoria părinților, sunt dezorientați, confruntându-se cu modele multiple, dar nereușind întotdeauna să le evalueze obiectiv; probabil că uneori nici nu poate fi vorba de obiectivitate în aprecierea reciprocă a membrilor acestui microgrup.

Deseori familia compusă a fost comparată cu familia conjugală având în vedere următorii parametri: structura, scopurile, sarcinile, natura relațiilor din sistemul familial, factorii care influențează adulții și copiii din familie. Este evident că structura diferă, dar scopurile familiilor sunt aceleași (creșterea și educarea copiilor, îmbunătățirea relațiilor, satisfacerea nevoilor de toate felurile ș.a.); însă nevoile membrilor familiei, experiențele anterioare

sunt diferite și au o semnificație deosebită. La fel, posibilitatea procreării este altfel abordată, mai ales unde există o discrepanță mare între stadiile ciclului vieții familiale parcurse de cei doi parteneri și un grup mai mare de frați vitregi. Dintre partenerii recăsătoriți, cei care nu au avut statutul de părinte până acum sunt mai interesați să procreeze. De asemenea, sunt evidente similitudinile cu sistemul familiei conjugale în privința sarcinilor și funcțiilor familiei.

Cercetările sociale subliniază importanța vârstei, stadiului de dezvoltare și particularitățile copiilor din familii reconstituite. Se pare că dacă aceștia sunt mai mici se vor adapta mai rapid la noul sistem. Apariția unui frate pe jumătate poate fi o experiență pozitivă sau poate determina gelozii. Pe de altă parte, adolescentul poate fi exclus din familie. Dintre părinții biologici cel puțin unul cere loialitate exclusivă copiilor; aceștia deseori manifestă sentimente de furie față de părintele natural și/sau vitreg percepuți ca dezertori din fața rolurilor părintești.

Se menține tendința de a blama unul dintre parteneri pentru disoluția familiei și de a-l privi pe celălalt ca pe o victimă, pe baza unei informații limitate provenind, de obicei, de la o singură parte. Bătălia dintre părinți poate reflecta diferențele de concepție cu privire la rolurile femeilor și bărbaților în societate și măsura în care părinții separați trebuie să-și păstreze responsabilitățile unul față de altul și față de copii.

Literatura psihologică americană, mai ales cea psihanalitică, subliniază frecvența tulburărilor psihice ale copiilor crescuți de un părinte vitreg. Pornind de la eșantioane constituite prin eșec (de la cazuri patologice, multe anchete asociază aceste tulburări cu sărăcia și nivelul scăzut de

cultură școlară, cu lipsurile afective și educaționale (Bawin-Legros, 1988).

Foarte multe variabile trebuie corelate și controlate atunci când vorbim despre victime și vinovați în familii reconstituite: mulți dintre acești copii au trăit experiența divorțului cel puțin o dată, situația financiară este afectată, securitatea locului de muncă și a veniturilor părinților e o problemă permanentă, influențele externe sunt multiple – natura relațiilor dintre părinții biologici după separare, relațiile copilului cu părintele biologic de care a fost separat ș.a. Culpabilizarea adulților este produsul unei concepții conform căreia copilul e considerat un inocent ce nu are puterea de a lua decizii în evoluția familiei sale; părinții sunt considerați

egoiști, incapabili să-și asume până la capăt responsabilitatea căsniciei în care au intrat; mai ales în mediul rural, femeia este sfătuită chiar de familia de origine „să-și ducă crucea mai departe”, adică să nu iasă dintr-un mariaj nefericit, de dragul copiilor, pentru a nu-i separa de tatăl lor natural. Este ca și cum ar proceda împotriva naturii, a legilor nescrise ale comunității.

Desigur că acest model familial, cu o frecvență atât de mare în societatea contemporană, necesită în continuare o atenție deosebită din partea sociologilor, psihologilor, pedagogilor sau asistenților sociali, pentru cunoașterea lui profundă și informarea opiniei publice cu privire la evoluția acestuia.

Bibliografie

- Bawin-Legros, B. (1988). *Famille, mariage, divorce*. Liège-Bruxelles: Pierre Mardaga.
- Burgoyne, C. (1985). *Gender, Work and Marriage: Patterns of Continuity and Change*. În C. Guy. *Relating to Marriage*. Rugby: National Marriage Guidance Council.
- Clark, R.M. (1983). *Family Life and School Achievement*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Draughon, M. (1975). *Stepmother's Model of Identification in Relation to Mourning in the Child*. *Psychological Reports*, 36.
- Erikson, E.H. (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton.
- Hart, N. (1976). *When Marriage Ends: A Study in Status Passage*. Londra: Tavistock.
- Ihinger-Tallman, Marilyn și Pasley, Kay. (1982). *Stress in Remarried Families*. Brigham Young University.
- Iluț, Petru. (1993). *Sociologia familiei*. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș Bolyai”, Facultatea de Istorie și Filosofie, Catedra de Sociologie.
- Lefaucheur, N. (1987). *Les Familles dites monoparentales n'existent pas: je les ai rencontrées*. *Les Cahiers Médico-Sociaux*, Geneva.
- Mason, J. (1984). *Old families into new: A status for step-parents*. În M. Freeman. *The State, the Law and the Family*. Londra: Tavistock.
- Mihăilescu, I. (2003). *Sociologie generală. Concepte fundamentale și studii de caz*. Iași: Polirom.
- Mitchell, A. (1985). *Children in the Middle – Living through Divorce*. Londra: Tavistock.
- Osterrieth, Paul. (1973). *Copilul și familia*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Robinson, Margaret. (1993). *Family transformation through divorce and remarriage. A systemic approach*. Londra, New York: Routledge.
- Saxton, L. (1990). *The Individual, Marriage and the Family* (ediția a VII-a) Belmont: Wadsworth, Inc.
- Segalen, M. (1996). *Sociologie de la famille*. Paris: Armand Colin.
- Singly, F. De. (1996). *Le Soi, le couple et la famille*. Paris: Nathan.
- Southwell, M. (1985). *Children, Divorce and the Disposal of the Matrimonial Home*. *Family Law*, vol. 15, 184-186.

- Stănciulescu, Elisabeta. (1997). *Sociologia educației familiale*. Iași : Polirom.
- Théry, I. (1987). Remariages et familles composées : des évidences aux incertitudes. *Année sociologique*, 37.
- Wallerstein, J.S. și Blakeslee, S. (1989). *Second Chances : Men, Women & Children a Decade after Divorce*. New York : Ticknor & Fields.
- Wallerstein, J. și Kelly, J.B. (1980). *Surviving the Breakup : How Children and Parents Cope with Divorce*. New York : Basic Books.

Abstract

The article wants to present the main aspects about the roles in the reconstituted family, the frequency of which increases in our society, in which at least one member of the couple was married before. I refer to the status and the role of the stepmother and stepfather, to the difficulty of family adaptation which all the family members meet. A special attention must be payed to the brothers, to the alliances or conflicts among them. The paper refers to the social relations of this kind of family (with the origin family, ex-partners and the social network). It is important to know the characteristics of this vulnerable family, to understand its difficulties.

Primit la redacție : septembrie 2005